

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Вербицька П. В.
Національний університет “Львівська Політехніка”

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена актуальній проблемі – з’ясуванню методологічних підходів до полікультурного виховання студентської молоді засобами історичної освіти, що має на меті формування в особистості усвідомлення важливості етнічної та культурної різноманітності суспільства, стійкої мотивації до позитивного сприйняття відмінностей, конструктивної соціальної взаємодії на базі стійких ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: полікультурне виховання, молодь, історична освіта, особистість, суспільство.

В умовах багатокультурності українського суспільства зростає роль полікультурного виховання студентської молоді, яке має на меті формування в особистості позитивного ставлення до соціальної різноманітності, розвиток соціокультурних здатностей взаємодії із представниками різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння, усвідомлення важливості етнічної та культурної різноманітності для демократичного поступу країни.

Відтак історична освіта у полікультурному суспільстві має допомогти молодим людям у формуванні власної ідентичності через розуміння історії у різних площинах та з різних перспектив: особистої, місцевої, національної та світової. Водночас поняття ідентичності передбачає не гомогенність, а гетерогенність соціуму, його різноманітність, багатомірність. Це дає змогу представникам різних етносів, релігійних вірувань ідентифікувати себе із українською політичною нацією, сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні.

Науковці і практики активно обговорюють питання полікультурного виховання особистості у контексті розвитку громадянських якостей молодого покоління, його підготовки до відповідального і усвідомленого життя і діяльності в демократичній і правовій державі, громадянському суспільстві.

Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики вносять праці О. І. Гуренко, Н. М. Лавриченко, Л. І. Редькіна, Н. І. Рищак, Л. П. Костикової, А. О. Гулідова, І. О. Ісаєва, Г. В. Марченко, С. О. Терно, М. А. Хайруддинова, Ю. С. Безух, Я. Г. Гулецької, Т. Лесіної, Г. В. Марченко,

О. К. Мілютіної, Ю. А. Тищенко, О. С. Ковальчук. Водночас аналіз сучасного розвитку українського суспільства та наукового розроблення порушеної проблематики свідчить, що існують протиріччя між суспільною потребою у реалізації полікультурного виховання студентської молоді та недостатньо розробленим науково-методичним забезпеченням цього процесу у вищому навчальному закладі.

Метою статті та новизною дослідження є з'ясування основоположних методологічних принципів та підходів до полікультурного виховання особистості, які можуть бути реалізовані в історичній освіті студентської молоді.

Освітня система має гнучко реагувати на потреби часу, особливості соціокультурного розвитку, а отже, і суспільне замовлення. Відповідно до цього під час формулювання змісту та завдань історичної освіти у сучасних умовах нами враховано вплив нових чинників розвитку інформаційного суспільства – глобалізації, розвитку полікультурного суспільства, рівня та потреб демократичного поступу в Україні. Водночас, враховуючи сучасні суспільні потреби, ми опиралися на методологічні засади, закладені попередніми поколіннями науковців, вважаючи, що будь-які зміни є ефективними за умови їх опори на традицію.

Наступність і безперервність соціально-культурного наслідування як засіб передачі важливих концептуально-теоретичних уявлень і способів освітньої діяльності визначено важливим принципом цього дослідження. Зокрема, актуальний відбір досвіду минулого із врахуванням нових соціально-культурних умов і суспільних запитів здійснює кожне нове покоління. У цьому контексті традиція є засобом полікультурного виховання особистості засобами історії, умова, що забезпечує стабільність та цілісність спільноти. “Оскільки в традиції представлений досвід, вивіреним поколіннями, можна говорити про те, що її зміст обумовлено історичним досягненням педагогічного та соціокультурного розвитку, стійкістю наслідування”, – зазначає Н. Юдіна [11, с. 35]. З другого боку, погоджуємося із думкою С. Гончаренка та В. Кушніра про те, що “професійна діяльність стосовно одного й того самого об'єкта діяльності можлива з різних позицій, уявлень, підходів, парадигм” [5, с. 3].

Відповідно, вихідними положеннями, що впливають із закономірностей виховання і визначають загальне спрямування навчально-виховного процесу історичної освіти у вищому навчальному закладі, основні вимоги до його змісту, методики, організації, визначено такі методологічні принципи: гуманізація та демократизація виховного процесу; природовідповідність і свободовідповідність; системність; диференціації, наступність та безперервність; культуровідповідність; інтеркультурність.

Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу складає

сутність нової парадигми особистісно орієнтованого виховання, згідно з якою саме особистість вихованця визначено основною педагогічною цінністю, що висвітлено у працях науковців І. Беха, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Киричука, В. Кременя.

Важливою основою полікультурного виховання нами визначено гуманні відносини членів спільноти; об'єднання їхніх зусиль у процесі вироблення спільних норм і правил поведінки, активну взаємодію у процесі їхньої реалізації під час спільної діяльності; позитивний взаємовплив, який сприяє формуванню демократичного виховного середовища. Надання педагогічної підтримки і допомоги у процесі самоствердження особистості, а не здійснення контролю за її діяльністю, є неодмінною умовою реалізації полікультурного виховання у вищому навчальному закладі.

Відповідно до цього невід'ємною умовою реалізації завдань полікультурного виховання є принцип демократизації навчально-виховного процесу, який безпосередньо пов'язаний із його гуманістичною спрямованістю та передбачає відмову від авторитарного підходу до здійснення виховання, а також розвиток нових методів і форм, які базуються на добровільній участі студентської молоді, взаєморозумінні і співпраці у процесі цієї діяльності. Зазначимо, що доцільно акцентувати увагу на зміцнення демократичних відносин суб'єктів виховного процесу (викладачів, студентів, адміністрації, батьків), а саме: повага до прав та свободи людини, визнання її гідності найвищою цінністю, сприйняття суспільної різноманітності, толерантність, вміння вести діалог, розв'язання конфліктів тощо. Саме такі умови, як свідчить досвід, сприяють нагромадженню соціально-комунікативного та громадянського досвіду студентської молоді в полікультурному суспільстві, а також усіх суб'єктів спільноти.

Реалізація принципу диференціації передбачає відбір і варіативність змісту, програм, форм і методів навчання і виховання, врахування специфічних особливостей, позицій різних вікових груп студентської молоді відповідно до соціокультурних та психолого-педагогічних умов конкретного соціокультурного середовища.

Одним із основоположних принципів полікультурного виховання особистості є принцип природовідповідності, сформульований ще Я. Коменським та спрямований на врахування у ході виховання природних і соціальних процесів розвитку людини і суспільства. Відповідно до цього принципу пріоритетом є сприяння розвитку особистості, надання можливості розвитку здатності до творчості, вольової регуляції, самостійності, відповідальності та інших важливих якостей, розкриттю її природних задатків, які здебільшого не виявляються у традиційному навчальному процесі. Саме відкритий та демократичний навчально-

виховний простір забезпечує реалізацію на практиці принципу свободи, надання студентам можливості самостійного вибору форм і видів діяльності, формування почуття відповідальності за її результати.

Підтвердженням цієї думки є позиція О. Газмана, який доповнив класичні педагогічні принципи природовідповідності і культуровідповідності принципом свободовідповідності [4, с. 15]. Він вказував на необхідність педагогічної підтримки вільного стану людини як умови її саморозвитку. Активність і самостійність як складові вільного стану розглядаються дослідником як фактори саморозвитку. Такий розвиток є можливим за умови визнання за людиною права на вільний вибір.

Отже, реалізація принципу свободовідповідності у полікультурному вихованні передбачає надання студентській молоді свободи вибору певної моделі поведінки у конкретній життєвій ситуації відповідно до загальноприйнятих норм і правил. З другого боку, реалізуючи ці завдання виховання засобами історичної освіти, важливим є дотримання зв'язку принципу свободовідповідності, права особистості на свободу вибору із відповідальністю за прийняте рішення, що забезпечує узгодження індивідуальних і суспільних інтересів. А це сприяє становленню активної та відповідальної громадянської позиції студентської молоді.

У контексті досліджуваної проблематики актуальним є врахування принципу "інтеркультурності", який ґрунтується на педагогічному принципі культуровідповідності, сформульованому А. Дістервегом, та передбачає здійснення полікультурного виховання засобами історії у контексті потреб українського суспільства як багатокультурної спільноти, його орієнтацію на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення студентською молоддю загальноприйнятих соціокультурних норм, формування на цій основі соціально-комунікативної здатності конструктивного розв'язання конфліктів, відтворення на практиці ненасильницьких моделей поведінки. Підтвердженням правильності нашого висновку є схоже трактування цього поняття Г.Філіпчуком: "Україна з її історичними, етнічними, мовно-культурними, релігійними, психологічними особливостями потребує конструктивного, безконфліктного поєднання українознавчих цінностей із полікультурною системою" [10, с. 24].

Відповідно до цього в сучасних соціокультурних умовах при формуванні змісту історичної освіти у контексті полікультурного виховання важливим є застосування культурологічного підходу до розуміння сутності навчально-виховного процесу. Його завданнями визначено виховання особистості, здатної мислити у контексті національної та світової культури, приймаючи загальнолюдські цінності культури і гармонійно їх поєднуючи у своєму житті з національними. Нам імponує думка Є. Більченко, яка,

говорячи про інформаційне суспільство, вказує на актуальність культурного діалогу, виховання “людини культури” як активного суб’єкта діяльності та спілкування, здатного до виявлення та розвитку своїх творчих і пізнавальних можливостей [2, с. 9].

Допомогти зрозуміти суть етнічної та культурної різноманітності в історичному аспекті – це одне із важливих завдань історії у вищому навчальному закладі. Відтак будь-яке історичне джерело слід сприймати у контексті культури, яка його створила, у системі пануючих смислів і моральних цінностей, у площині історичних подій того часу.

Детальне дослідження історичних подій, критичний аналіз, відкрита дискусія вразливих та контроверсійних питань, виявлення позитивного впливу між різними національними та релігійними громадами сприяє подоланню упереджень, стереотипів. Отже, історична освіта має стати чинником примирення, виховання толерантності, міжкультурного діалогу молодого покоління.

У контексті класичних принципів педагогіки особистісно-діяльнісний і компетентнісний підходи становлять методологічну основу полікультурного виховання. Основні засади особистісно-діялісного підходу розроблені у працях Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Виготського, О. Леонтьєва, де особистість сприймається суб’єктом діяльності. Ґрунтовно розкриваючи сутнісні ознаки особистісно орієнтованого виховного процесу, І. Д. Бех зазначав, що безпосередній освітній розвиток відбувається в межах суб’єкта і завдяки його особистісним зусиллям, тому освіта тісно пов’язана із самовизначенням особистості; особистісно орієнтований виховний процес – це “...повноцінне емоційно насичене й суспільно значуще, сумісне, творче життя педагога і вихованців, яке відповідає їхнім основним соціогенним потребам” [1, с. 14].

Такий підхід сприяє формуванню внутрішньо мотивованої активності студентів, їхньої готовності до різних видів діяльності, базується на рівноправних та партнерських суб’єкт-суб’єктних відносинах у процесі співпраці із викладачем та іншими її учасниками. Отже, конструювання процесу полікультурного виховання на основі особистісно-діялісного підходу передбачає, що особистість студента є не лише метою, але й суб’єктом власної діяльності та взаємодії.

Полікультурне виховання на основі виконання студентами різних видів діяльності перетворюється в активний виховний процес, сприяючи формуванню внутрішньо мотивованої активності учнів, їхньої готовності до різних видів пізнавальної та суспільно-корисної діяльності. Підтвердженням правильності нашої позиції є думка А. Меняєва, який наголошує, що у діяльності розвивається психіка людини, формуються її здібності та особисті якості, розвиваються сутнісні сили і здатності людини, що дають

змогу вибрати оптимальні стратегії життєвого шляху [1, с. 14].

Використання інтерактивних, проблемних методик дає змогу розвинути навички креативного та критичного мислення, які необхідні молодим людям, щоб жити у сучасному демократичному суспільстві. Інтерактивне викладання історії сприяє емоційному розвитку особистості, розумінню національно-культурних особливостей іншої людини, взаємозв'язку з іншими.

Історична освіта має допомогти студентам набути здатностей подолання конфліктів. У ракурсі критичного та творчого мислення уміння та навички, вироблені засобами проблемного підходу до роботи з вразливими питаннями минулого є головними життєвими здатностями для успішної взаємодії молоді людини в багатокультурному демократичному суспільстві. Робота з такими питаннями на практичних заняттях є відповідальною справою для викладача історії, а висновки, зроблені студентами у ході такої роботи, стосуються не лише індивідуальних поглядів, але й певної спільноти, а тому можуть викликати негативне чи критичне ставлення.

У результаті узагальнення теоретичних напрацювань з проблеми дослідження нами виокремлено сутнісні характеристики поняття "компетентнісний підхід": спрямованість на формування і розвиток базових і предметних компетентностей особистості як сукупності здатностей на основі набутих знань, умінь та навичок вирішувати проблеми, що виникають у конкретній ситуації. Для того, щоб людина могла виконувати певний вид соціальної діяльності, необхідно, щоб вона була обізнана з галуззю, в якій працюватиме, освоїла способи діяльності в професійній сфері; мала власний досвід творчого вирішення проблем; стійкі ціннісні орієнтації, які дають змогу дотримуватись правових і моральних норм, що регулюють поведінку людей; володіла уміннями та навичками соціальної комунікації і взаємодії з іншими людьми, вирішення конфліктів, проблем; виявляла готовність активно діяти та співпрацювати у соціумі.

Таким чином, можна стверджувати, що виховання вільної особистості, здатної до самостійного вибору цінностей, є важливим завданням полікультурного виховання, що, на думку І. Зязюна, включає не лише засвоєння знань, когнітивний аспект, але й засвоєння цінностей культури [7, с. 74]. Застосування аксіологічного підходу передбачає формування в студентів системи загальнолюдських цінностей, що визначають ціннісні орієнтації, уявлення та установки особистості; способи пізнання явищ дійсності.

У дослідженні ми опиралися також на положення ціннісно-діяльнісного підходу, обгрунтовані Г. Залеським, згідно з яким результатом навчально-

виховної діяльності є вміння студентів аналізувати моральні дилеми, будувати свої вчинки відповідно до своїх знань, навичок і ціннісних орієнтацій [6, с. 24]. За такого підходу інтеграція полікультурного змісту засобами історичної освіти передбачає створення ситуацій морального вибору та відповідального ставлення до тієї чи іншої події. Водночас застосування діяльнісно-творчого підходу дає змогу студентській молоді набувати досвіду вибору видів діяльності, виявляти творчі здібності при її плануванні та здійсненні, вибудовуючи творчий індивідуальний спосіб самореалізації та самоствердження особистості.

Завданням викладання історії у контексті полікультурного виховання є акцентування уваги на спільне, на те, що об'єднує людей, незалежно від етнічної чи релігійної приналежності. Відтак історична освіта не лише забезпечує можливості дослідження минулого, але й сприяє формуванню в особистості громадянських цінностей. Відповідно студенти мають не лише отримувати знання про інші культури, але й бути готовими до конструктивного діалогу з представниками цих культур, виробити толерантне ставлення до них, повагу до їх традицій та звичаїв. Розвиток толерантності, навичок міжкультурного діалогу мають бути об'єктом історичної освіти молодого покоління в умовах сучасного багатокультурного суспільства.

На підставі зазначеного вище акцентуємо увагу на проблемі врахування історичного та соціального контексту в процесі конструювання змісту полікультурного виховання в історичній освіті. Зокрема, теорія контекстного підходу, розроблена А. Вербицьким, полягає у розвитку діяльнісного підходу на основі наслідування соціального досвіду в певному контексті [3, с. 2].

Полікультурне виховання відбувається у конкретних умовах. Відповідно до цього зміст та методичне забезпечення навчально-виховної діяльності у вищому навчальному закладі має спрямовуватись на розвиток особистості, враховуючи її індивідуальну ситуацію та досвід, виховуючи її самостійність і відповідальність у навчальному процесі, навчальному середовищі та суспільстві. За таких умов у вищому навчальному закладі студенти набувають не лише знань, а й практичних здатностей повсякденного досвіду: партнерства та взаєморозуміння, лідерства й поваги до інших, ініціативності у прийнятті рішень, практики відповідальності у спільній діяльності.

Завданням освіти є сприяння створення полікультурного виховного середовища у навчальному закладі. У результаті виховного впливу організованого освітнього середовища на особистість відбуваються зміни в її образі світу, системі цінностей, поведінки, формування особливого типу

взаємодії.

Відповідно для організації такого навчально-виховного процесу викладачі історії мають володіти діалоговими стратегіями, сприяючи створенню полікультурного середовища у вищому навчальному закладі. Зокрема, основними компетентностями викладача історії, необхідними для полікультурного виховання студентів, є такі: теоретична і практична готовність до роботи в полікультурному середовищі; достатній рівень знань для розуміння полікультурної природи спільного історичного спадку, етнокультурних характеристик різних спільнот; позитивне ставлення до здійснення професійної діяльності в полікультурному середовищі; наявність комунікативної, діалогової здатності, здатності розв'язувати конфлікти, які виникають у полікультурному просторі навчального закладу, знаходити взаємоприйнятні рішення, враховуючи різні історико-культурні позиції представників різних соціокультурних спільнот минулого і сучасності; наявність проектних і дослідницьких здатностей; вміння рефлексії мислення, поведінки, спілкування, дій представників різних етнічних спільнот, здатність долати власні стереотипи; формування власного уявлення про події історії, що стосуються взаємодії різних народів, культур, представників різних етнічних та конфесійних спільнот; врахування етнокультурних особливостей і потреб студентів, здатність до подолання кризових, конфліктних ситуацій; вміння визначати власну ідентичність і навчати цьому студентів; вміння створювати простір діалогу на занятті, враховуючи історико-культурні позиції представників різних соціокультурних спільнот, студентів, батьків, викладачів.

Ці здатності виявляються у високій чутливості викладача історії до проблем полікультурного середовища, творчому осмисленню та позитивному сприйнятті суспільних змін, переосмисленню своєї позиції, що реалізується у власній готовності до змін, що відбуваються. Це дає змогу не лише сприяти розвитку відповідних здатностей в студентській молоді, адаптації їх до реалій сучасного світу, але й допомагає у вирішенні власних особистісних і професійних завдань.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що виділені методологічні принципи та підходи полікультурного виховання визначають особистісну орієнтованість і багатокомпонентність реалізації його змісту засобами історичної освіти, що передбачає врахування інтересів студентської молоді у навчально-виховному процесі, узгоджуючи їх із суспільними потребами, забезпечуючи засобами дослідження шляхів, яким чином минуле допомагало формувати різні ідентичності, спільну культурну спадщину, цінності, формувати толерантне ставлення особистості до багатокультурності та різноманітності. Міжкультурний діалог

в історії сприяє розумінню соціальних відносин минулого, їхніх причин, наслідків, впливу на сучасне і майбутнє. Відтак результати цього дослідження мають практичне застосування у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, організації виховного процесу студентів вищих педагогічних закладів, розвитку полікультурного виховання у позааудиторній виховній роботі.

Використана література:

1. Бех І. Д. Інноваційна стратегія у вихованні особистості / І. Д. Бех // Вісн. Харк. держ пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Сер. Психологія / відп. ред. Л. М. Писисько. – Х. : [б. в.], 2000. – Вип. 4. – С. 12-20.
2. Більченко Є. Проблема тексту культури в змісті освіти / Євгенія Більченко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 9-11.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 204, [3] с.
4. Газман О. С. Ответственность школы за воспитание детей / О. С. Газман // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 12-18.
5. Гончаренко С. Методологічні знання як виявлення фундаменталізації професійної підготовки вчителя / Семен Гончаренко, Василь Кушнір, Григорій Кушнір // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 3-5.
6. Залесский Г. Е. Психология мировоззрения и убеждений личности / Г. Е. Залесский. – М. : МГУ, 1994. – 138, [3] с.
7. Зязюн І. Три кити нової філософії освіти : гуманізація, індивідуалізація, інтеграція / Іван Зязюн // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 1. – С. 74-77.
8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 8-9.
9. Меняев А. Ф. Учебная работа в техническом вузе : учеб. пособ. по курсу “Педагогические и психологические основы организации учебного процесса в высшей школе” / А. Ф. Меняев ; под ред. В. В. Домниной ; Моск. энерг. ин-т. – М. : МЭИ, 1992. – 140 [2] с.
10. Філіпчук Г. Громадянське суспільство : освіта, етнокультурна, етнополітика : монографія / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2002.
11. Юдина Н. П. Традиция: социокультурные и педагогические аспекты / Н. П. Юдина // Педагогика. – 2002. – № 8. – С. 35-39.

ВЕРБИЦКАЯ П. В. Методологические подходы к поликультурному воспитанию студенческой молодежи средствами исторического образования.

Статья посвящена актуальной проблеме – выяснению методологических подходов к поликультурному воспитанию студенческой молодежи средствами исторического образования, направленных на формирование у личности осознания важности этнического и культурного разнообразия общества, стойкой мотивации к позитивному восприятию различий, конструктивного социального взаимодействия на основе стойких ценностных ориентаций.

Ключевые слова: *политкультурное воспитание, молодёжь, историческое образование, личность, общество.*

VERBYTSKA POLINA. Methodological approaches to multicultural up-bringing student youth by means of history education

The article is devoted to topical problem – finding out methodological approaches to multicultural up-bringing student youth by means of history education aimed at forming in a personality awareness of the significance of ethnical and cultural diversity of the society, constant motivation to positive perception of differences, constructive social interaction on the basis of firm value orientations.

Keywords: *multicultural up-bringing, young people, historical education, personality, society.*